

ks. Lech Bończa — Bystrzycki

ŹRÓDŁA ARCHIWALNE DO DZIEJÓW KOŚCIOŁA W XIX WIEKU NA OBECNYCH TERENACH DIECEZJI KOSZALIŃSKO - KOŁOBRZESKIEJ¹

Kompleksowy stan badań nad dziejami Kościoła w XIX w. na obecnych terenach Diecezji Koszalińsko Kołobrzeskiej nie został dotychczas opracowany. Wynika to ze słabo zaawansowanych badań naukowych nad historią Kościoła Pomorza Zachodniego, bowiem przez wiele lat nie interesowano się tą kwestią, pozostającą w cieniu zagadnień odnoszących się do spraw politycznych, społecznych i gospodarczych tego regionu. Z uwagi na ograniczony charakter niniejszego referatu podejmujemy się próby scharakteryzowania jedynie źródeł rękopiśmiennych w formie ogólnego zarysu w oparciu o dotychczas przeprowadzoną fragmentaryczną kwerendę archiwalną.

Ustalenie źródeł archiwalnych do dziejów Kościoła w XIX w. na obecnych terenach Diecezji Koszalińsko - Kołobrzeskiej ma charakter złożony, z uwagi na niejednorodny jego rozwój. W XIX w. na terytorium Pomorza Zachodniego funkcjonował Kościół Rzymskokatolicki i Kościół Ewangelicki (oraz w niewielkim zakresie nieliczne inne religie, sekty czy związki kościelne).

I. Kościół Rzymskokatolicki w XIX w. na obecnych obszarach naszej Diecezji rozwijał się w strukturach organizacyjnych mieszczących się w ramach archidiecezji gnieźnieńskiej, a od 1821 r. metropolii gnieźnieńskiej i poznańskiej oraz kilku diecezji (chełmińskiej, poznańskiej, wrocławskiej i wrocławskiej).

W skład archidiecezji gnieźnieńskiej, do czasu wydania bulli papieskiej *De salute animarum* w dniu 16 VII 1821 r., wchodziły parafie znajdujące się w ówczesnym dekanacie człuchowskim i złotowskim. Do nowo powstałej w 1821 r. metropolii gnieźnieńskiej i poznańskiej (biskupstwo w Poznaniu zostało wyniesione do rzędu archidiecezji i metropolii i połączone *aeque principaliter* - na równych prawach unią personalną z archidiecezją metropolią gnieźnieńską) przynależał dekanat wałecki, który do 1821 r. należał do diecezji poznańskiej. Parafie katolickie położone w rejencji koszalińskiej jako część składowa Apostolskiego Wikariatu Północy w latach 1789 - 1811/1812 były pod jurysdykcją biskupa z Paderborn, a następnie przeszły we władanie biskupa

wrocławskiego. W jego imieniu władzę nad tym terenem w myśl bulli *De salute animarum* sprawował proboszcz parafii p.w. św. Jadwigi w Berlinie (jako delegat biskupa wrocławskiego). Wkrótce teren Pomorza Zachodniego wszedł w skład „Książęco - Biskupiej Delegatury Brandenburgii i Pomorza” (w 1851 r. stała się ona częścią składową diecezji wrocławskiej).

Parafie położone w dekanacie bytowskim i lęborskim do 1821 r. stanowiły część składową diecezji wrocławskiej, lecz w tym roku zostały od niej odłączone i włączone wraz z dekanatami człuchowskim i zlotowskim (należącym dotychczas do archidiecezji gnieźnieńskiej) do diecezji chełmińskiej z siedzibą w Pelplinie.

Przedstawione struktury organizacyjne Kościoła Rzymskokatolickiego w XIX w. na obecnych obszarach Diecezji Koszalińsko - Kołobrzeskiej z punktu widzenia administracji państwowej należały do dwóch z dziesięciu pruskich prowincji (Pomorza Zachodniego i Prus Zachodnich) oraz wchodziły w skład dwóch mniejszych okręgów terytorialnych zwanych rejencjami (koszalińskiej i kwidzyńskiej).

Źródła archiwalne dotyczące spraw Kościoła Rzymskokatolickiego pochodzące z XIX w. na obecnych terenach naszej Diecezji zostały zdeponowane przede wszystkim w archiwach centralnych i terenowych. Spośród tych pierwszych znaczna część zasobów kościelnych znalazła się poza granicami naszego kraju. W byłej NRD odnajdujemy je w dwóch centralnych archiwach państwowych, a mianowicie w Merseburgu (Zentrales Staatsarchiv der Deutschen Demokratischen Republik Merseburg), a częściowo i w Poczdamie (Zentrales Staatsarchiv der Demokratischen Republik Potsdam). Na terenie dawnej RFN zawarte są w zbiorach centralnego archiwum państwowego w Koblencji (Bundesarchiv Koblenz). Natomiast w dawnym Berlinie Zachodnim znaczną część dokumentów proveniencji kościelnej przechowuje Tajne Archiwum Państwowe Pruskiego Dziedzictwa Kulturowego (Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz Berlin - Dahlem).

W Merseburgu znajdują się dokumenty dotyczące Kościoła Katolickiego m. in. z terenu prowincji pomorskiej (w tym m. in. odnośnie rejencji koszalińskiej - obecne tereny diecezji Koszalińsko - Kołobrzeskiej) przede wszystkim w zespole „Rep.76IV”. (Kultus Ministerium, Katolische - Geistliche Angelegenheiten) Również w Merseburgu znaleziono m. in. 15 tomów faszcykułów dotyczących spraw duchowieństwa, służby kościelnej, spraw kościelnych w Prowincji Pomorze Zachodnie (z lat 1828 - 1847). Odnaleźć tam można sprawy dotyczące zarówno Kościoła Rzymskokatolickiego jak i Kościoła Ewangelickiego. Mniejsze znaczenie posiadają dwa faszcykuły dotyczące stosunku Kościoła Katolickiego w Prowincji Pomorza Zachodniego (z lat 1845 - 1848) oraz tzw. duchownych ćwiczeń lub odwrotu katolickich kapłanów (z lat 1840 - 1841)².

Znacznie większe zasoby archiwalne z terenu naszej Diecezji zdeponowano w archiwum berlińskim. Znalazły się tutaj akta rękopiśmienne, które stanowiły korespondencję władz państwowych w rozmaitych sprawach Kościoła Rzymskokatolickiego z poszczególnymi parafiami rejencji kwidzyńskiej, czyli

według dziewiętnastowiecznej struktury organizacyjnej pochodziły z trzech dekanatów (człuchowskiego, waleckiego i złotowskiego). Między innymi w zespole Prowincji Prusy Zachodnie (Rep. 181) w dziale drugim dotyczącym spraw kościołów i szkół odnaleźliśmy m. in. około 300 tomów dziewiętnastowiecznych fascykułów pochodzących z 74 parafii katolickich położonych w dekanacie człuchowskim, waleckim i złotowskim oraz kilka tomów z wizytacji kościołów, spraw majątkowych, ustanowienia i zaprzysiężenia urzędników kościelnych pochodzących z dekanatu człuchowskiego i waleckiego.

Sporo dziewiętnastowiecznych materiałów rękopiśmiennych dotyczących Kościoła Rzymskokatolickiego na omawianym obszarze odnajdujemy również w kilku archiwach terenowych, zarówno kościelnych jak i państwowych. Do tych pierwszych zaliczamy przede wszystkim Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu, w którym bogato są reprezentowane zarówno akta spraw ogólnodekanalnych jak i z poszczególnych parafii dekanatu waleckiego (około 100 tomów). Zostały one zdeponowane w zespole Ordynariatu Arcybiskupiego oraz Konsystorza Arcybiskupiego. Niektóre dokumenty dotyczące spraw kościelnych do 1821 r., a pochodzące z dekanatu człuchowskiego i złotowskiego, umieszczone są w Archiwum Archidiecezjalnym w Gnieźnie (zwłaszcza w zespole Konsystorza Gnieźnieńskiego). Również pojedyncze akta kościelne dekanatu bytowskiego i lęborskiego, odnoszące się do tych lat, zawiera Archiwum Diecezjalne we Włocławku. Również w Archiwum Archidiecezjalnym we Wrocławiu zdeponowane są liczne fascykuly, odnoszące się przede wszystkim do stanu materialnego parafii katolickich.

Ostatnim archiwum kościelnym skupiającym dokumenty archiwalne od 1821 r. z czterech dekanatów (bytowskiego, człuchowskiego, lęborskiego i złotowskiego) jest Archiwum Diecezjalne w Pelplinie (diecezja chełmińska).

Ponadto aktami Kościoła Rzymskokatolickiego rozporządzają również terenowe archiwa państwowe. Do nich zaliczamy Archiwum Państwowe w Gdańsku (dla rejencji kwidzyńskiej), Słupsku, Koszalinie, Szczecinie (dla rejencji koszalińskiej) i Greifswaldzie. W Archiwum Państwowym w Koszalinie niektóre sprawy kościołów katolickich zawiera zespół Wydziału Kościołów i Szkół (łącznie w sprawach Kościoła Rzymskokatolickiego oraz Ewangelickiego zachowało się aż 4753 woluminów). W Archiwum Państwowym w Szczecinie nieliczne dziewiętnastowieczne źródła archiwalne dotyczące Kościoła Rzymskokatolickiego z obecnego terenu naszej Diecezji znajdują się przede wszystkim w zespole Naczelnego Prezesa Prowincji Pomorskiej.

Materiały archiwalne do dziejów Kościoła Rzymskokatolickiego z XIX w., pochodzące z obecnych terenów Diecezji Koszalińsko - Kołobrzeskiej, odnaleźć można nie tylko w archiwach diecezjalnych i państwowych, ale również i w archiwach parafialnych. Sporo woluminów rękopiśmiennych, o bardzo zróżnicowanym stanie zachowania, posiadają jeszcze parafie położone przede wszystkim na terenach wschodnich i południowych naszej Diecezji. Jest to w pełni zrozumiałe z uwagi na rozbudowę sieci parafialnej w dekanatach, które od kilku wieków terytorialnie przynależały do diecezji polskich. Trudno jest

określić dokładną liczbę fascykułów przechowywanych w poszczególnych parafiach naszej Diecezji, ponieważ nie zostały one dotychczas zinwentaryzowane. Na ogół materiały rękopiśmienne znajdujące się na plebaniach są dwojakiego rodzaju: są to księgi metrykalne i akta poświęcone sprawom ogólnym i specjalnym.

Księgi metrykalne zostały wprowadzone w kancelariach parafialnych dopiero po soborze trydenckim (koniec XVI w.). Przy okazji udzielania chrztu, ślubu i rejestrowania pogrzebu notowano w nich obfity materiał genealogiczny. Wiadomo więc, że księgi metrykalne odnoszą się do zapisów chrztów, ślubów i pogrzebów. Wybrane przykłady zachowanych ksiąg metrykalnych prowadzonych w parafiach katolickich naszej Diecezji podał autor niniejszego referatu³ oraz ks. Władysław Szulist⁴. W osobnej krótkiej monografii podałem w 1983 r. stan zachowania ksiąg metrykalnych pochodzących z 57 parafii (ośrodków duszpasterskich). Z dotychczasowych badań wynika, że księgi metrykalne zachowały się przede wszystkim dla XIX i XX w. i to na terenach byłego dekanatu bytowskiego, człuchowskiego, lęborskiego, słupskiego, waleckiego i złotowskiego. Na ogół dotrwały w dobrym stanie. Również ks. W. Szulist przytoczył stan zachowania ksiąg metrykalnych pochodzących jedynie z trzech powiatów: bytowskiego, człuchowskiego i słupskiego. Według jego relacji, np. w parafii Ugoszcz (k/Bytowa) po dwa poszyty dotyczą księgi chrztów, ślubów i pogrzebów. Wykazał także, że do parafii, które posiadają najwięcej ksiąg metrykalnych należą Główny (łącznie 17). Można także zaobserwować, że głównie od początków XIX w. w księgach metrykalnych zastępowano język łaciński niemieckim.

Jeśli chodzi o drugą grupę woluminów rękopiśmiennych to zaliczyć tu należy różnorodne zbiory akt, np. dotyczących wizytacji parafialnych, spraw majątkowych, budowlanych, remontów kościołów, ksiąg kasowych, szkolnictwa elementarnego, bractw kościelnych itd. Do zasobniejszych zbiorów archiwalnych znajdujących się w poszczególnych parafiach katolickich zaliczyć trzeba przede wszystkim Bytów i Lębork, a potem Ugoszcz, Tuchomie, Koszalin (NMP) i Rozłazino. I tak np. w sprawach społeczno - gospodarczych parafii ugojskiej (k/Bytowa) z lat 1827 - 1943 znajduje się w tamtejszym archiwum parafialnym aż 37 poszytów. W podobnym zakresie w Głównym (dekanat Złotów) odnaleziono ich jeszcze więcej, a mianowicie około 100. Również w parafii Główny (dek. Łupawa) znajduje się kilkanaście poszytów dotyczących szczegółowych spraw kościelnych. W niektórych archiwach parafialnych znalazły się także dokumenty rękopiśmienne pochodzące z różnych innych parafii - np. w Wierzchowie Człuchowskim zdeponowano „recess tyczący się regulacji zniesienia wspólności i ablucji w dobrach w Kluczewie powiatu kościańskiego” (z lat 1820 - 1843). Najczęściej obce fascykuly dotarły do sąsiednich zbiorów archiwalnych w drodze kasacji parafii, w której zamieniono kościół parafialny na filialny. Tak było w Dębnicy Kaszubskiej (k/Słupska), w której znajdują się księgi zmarłych z pobliskiego Dobieszewa (z lat 1863 - 1925). Podobnie w archiwum głównyckim odnaleziono różne dokumenty

rękopiśmienne pochodzące z kościoła filialnego z Izbicy. Niektóre materiały archiwalne zdeponowane w archiwach parafialnych uległy poważnemu zniszczeniu podczas drugiej wojny światowej. Całkowicie utraciły swoje zbiory archiwalne siedziby obecnych parafii: Łupawa, Zagórzycze, Kobylnica, Słupsk św. Ottona i św. Rodziny.

Źródła rękopiśmienne pozostające jeszcze w gestii poszczególnych parafii należałoby skatalogować i udostępnić badaczom naszych dziejów. W tym głównie celu wysuwany jest postulat, by te zbiory akt znalazły się w naszym Archiwum Diecezjalnym i tym samym mogli z nich korzystać zarówno klerycy naszego Seminarium Duchownego jak i studenci WIWR - u.

II. W XIX w. na obecnych terenach Diecezji Koszalińsko - Kołobrzesckiej oprócz Kościoła Rzymskokatolickiego rozwijał się również Kościół Ewangelicki. Struktura organizacyjna tego ostatniego związku religijnego zasadniczo rozwijała się w ramach podziału administracyjnego państwa pruskiego, a więc w postaci prowincji. W stolicy każdej prowincji pruskiej sprawami Kościoła zajmował się Konsystorz Ewangelicki (Prowincjonalny), na czele którego stał Generalny Superintendent (w 1826 r. w miejsce Generalnego Superintendenta powołano biskupa ewangelickiego). W latach 1747 - 1815 w Koszalinie działał Konsystorz Ewangelicki, jednakże o ograniczonych kompetencjach. Po 1815 r. utworzono dla całej Prowincji Pomorza *Provinz Pommern* nową władzę kościelną w postaci Konsystorza do Spraw Kościelnych i Szkolnych z siedzibą w Szczecinie. Również w tym samym czasie całą prowincję podzielono na nowe obwody kościelne zwane synodami (tzw. ustrój synodalny) w układzie terenowym odpowiadającym na ogół wielkości powiatów (wyjątkowo w największym powiecie „Księstwo” utworzono aż cztery synody: bobolicki, karliński, kołobrzescki i koszaliński). Na czele każdego synodu stał superintendent. Superintendenci jako władza nadzorcza czuwali nad działalnością administracyjną i życiem religijnym kościołów i parafii ewangelickich w swoich synodach. Do ich kompetencji należało także nadzorowanie wykonywania zarządzeń Konsystorza, rozstrzyganie spraw spornych oraz wprowadzanie w urząd nowych duchownych. W ramach rejencji koszalińskiej (której obszar w całości wchodził w skład Diecezji Koszalińsko - Kołobrzesckiej). W 1831 r. było 16 synodów, w 1837 - 17, a w 1843 - 18 (Białogard, Bobolice, Bytów, Czaplinek, Darłowo, Drawsko, Karlino, Kołczygłowy, Kołobrzeg, Koszalin, Lębork, Miastko, Okonek, Sławno, Słupsk, Słupsk Stare Miasto, Szczecinek i Świdwin). Poza wymienioną rejencją koszalińską w XIX w. do terytorium naszej Diecezji należały jeszcze trzy synody z rejencji kwidzyńskiej (Człuchów, Walcz i Złotów). Na obszarze każdego synodu znajdowało się na ogół niewiele ponad 10 parafii ewangelickich (w zależności od wielkości synodu). Wyjątkowo synod koszaliński w XIX w. liczył aż 19 parafii wiejskich (ten stan liczbowy nawiązywał do porządku kościelnego - *Kirchen Ordnung* z 1563 r., według którego okręg kościelny składał się od 15 do 20 parafii). Zasadnicze instytucje kościelne ukształtowane w pierwszej połowie XIX w. przetrwały aż do wybuchu drugiej wojny światowej.

Podobnie, jak to miało miejsce ze źródłami archiwalnymi Kościoła Rzymskokatolickiego, również dziewiętnastowieczne zasoby rękopiśmienne Kościoła Ewangelickiego z obecnych terenów Diecezji Koszalińsko - Kołobrzeszkiej znajdują się przede wszystkim w archiwach centralnych oraz terenowych (zarówno w gestii kościelnej jak i państwowej). W byłej NRD zdeponowano je zwłaszcza w dwóch państwowych archiwach centralnych w Merseburgu i w niewielkim zakresie w Poczdamie. Również w dawnej RFN w państwowym archiwum centralnym w Koblencji oraz w Tajnym Państwowym archiwum Pruskiego Dziedzictwa Kulturowego w Berlinie Dahlem odnaleziono niektóre akta dotyczące Kościoła Ewangelickiego.

Jak już wspomniano, w Merseburgu znajduje się m.in. 15 tomów woluminów poświęconych duchowieństwu, służbie kościelnej, sprawom kościelnym z Prowincji Pomorza Zachodniego (z lat 1828 - 1847) dotyczących Kościoła Ewangelickiego. Ponadto odszukano również kilka tomów fascykułów w spawach tzw. prawa stęły czy wykazania pobożnych konwentów (z lat 1821 - 1846).

W mniejszym zakresie odnotowano także ewangelickie zbiory we wspomnianym już archiwum berlińskim: np. dotyczące ustanowienia władz kościelnych z powiatów człuchowskiego, waleckiego i złotowskiego (z lat 1818 - 1871), spraw majątkowych superintendentur z Wałcza i Złotowa (z lat 1821 - 1823) czy wizytycji kościołów i szkół z superintendentury waleckiej (cztery tomy z lat 1827 - 1877) i złotowskiej (sześć tomów z lat 1819 - 1877) oraz 33 tomy woluminów pochodzących z pojedynczych parafii ewangelickich.

Dziewiętnastowieczne źródła rękopiśmienne dotyczące Kościoła Ewangelickiego z terenu naszej Diecezji odnajdujemy nie tylko w archiwach centralnych, ale również w archiwach terenowych, zarówno kościelnych jak i państwowych. Spośród tych ostatnich sporo materiału badawczego znajdujemy w Archiwum Państwowym w Szczecinie i to przede wszystkim w dwóch zespołach: Naczelnego Prezesa Prowincji Pomorskiej oraz Konsystorza Szczecińskiego. Z zespołu pierwszego na uwagę zasługuje kilka tomów fascykułów dotyczących duchowieństwa oraz kościołów i szkół (z lat 1816 - 1934), a także zebrania powiatowych synodów (z lat 1855 - 1914). W drugim zespole spotykamy nie tylko sporo tomów archiwaliów dotyczących ogólnych spraw Kościoła Ewangelickiego, ale także i pojedynczych parafii czy kościołów ewangelickich.

Jednakże najbogatszy zbiór archiwalny dotyczący tego Kościoła z obszarów dziewiętnastowiecznej rejencji koszalińskiej mieści się w Archiwum Państwowym w Koszalinie (tutaj rezydowały władze rejencyjne, które poważnie ingerowały w bardzo wielu sprawach kościelnych z uwagi na uzależnienie Kościoła Ewangelickiego od państwa pruskiego). Jak już wspomniano, szczególnie bogato reprezentowany jest zespół Wydziału Kościołów i Szkół (z 4753 woluminów dotyczących najróżniejszych spraw przede wszystkim Kościoła Ewangelickiego). Zachował się tu bardzo bogaty zespół problemów dotyczących Kościoła Ewangelickiego, zarówno natury ogólnej jak i szczegółowej, oraz

poszczególnych parafii czy kościołów. Reprezentowane są w nim sprawy nie tylko pochodzące z obecnego województwa koszalińskiego, ale także i słupskiego. Problematyka tego zespołu dotyczy organizacji i administracji Kościoła, majątku i personelu kościelnego. Spośród tych zagadnień do przewodnich należą sprawy organizacyjne i administracyjne parafii, gmin kościelnych, cmentarnictwo, opłaty i daniny na rzecz kościoła, obsadzanie stanowisk duchownych czy sprawy personelu pomocniczego. Akta kościelne superintendentury koszalińskiej liczą 15 tomów faszycułów (z lat 1749 - 1811), bobolickiej aż 90 tomów (XVIII - XX w.), ewangelickiej gminy wyznaniowej w Sianowie 50 tomów (z lat 1642 - 1888), a największą ilość woluminów posiada urząd parafialny w Debrznie - 70 (z lat 1809 - 1940) oraz 106 tomów poniemieckich akt kościelnych z różnych 32 parafii ewangelickich (w tym zebrano przede wszystkim wszystkie księgi metrykalne).

W Archiwum Państwowym w Koszalinie sprawy Kościoła Ewangelickiego spotykamy również w innych zespołach i to najczęściej łącznie z innymi problemami. I tak np. w zespole Oddziału Spraw Wewnętrznych znajduje się więcej materiałów archiwalnych proveniencji kościelnej niż w zespole Biura Prezydialnego. W obu tych zespołach szczególnie cenne są ogólne statystyczne zestawienia spraw kościelnych.

Pewną liczbę faszycułów dotyczących Kościoła Ewangelickiego z terytorium dziewiętnastowiecznej rejencji koszalińskiej odnajdujemy również w Archiwum Państwowym w Słupsku. Nieliczne kościelne materiały archiwalne pochodzące z rejencji kwidzyńskiej z trzech synodów: człuchowskiego, waleckiego i złotowskiego przechowywane są w Archiwum Państwowym w Gdańsku (siedziba Naczelnego Prezesa Prus Zachodnich).

Poza archiwami państwowymi pewną liczbę dziewiętnastowiecznych faszycułów dotyczących spraw Kościoła Ewangelickiego gromadzi także magazyn archiwalny diecezji koszalińsko - kołobrzesckiej znajdujący się we wieży konkatedry kołobrzesckiej. Zdeponowano tutaj przede wszystkim akta superintendentury karlińskiej, zawierające wiele cennych informacji na temat kształtowania się Kościoła Ewangelickiego w Synodzie Karlińskim. Ogółem z tego zespołu autor niniejszego referatu przejrzał dotychczas 65 poszytów. Łącznie zespół ten liczy około 120 woluminów rękopiśmiennych. Największa liczba faszycułów dotyczy parafii ewangelickiej w Rzesznikowie (k/Rymania). Na ich podstawie opracowałem monografię tejże gminy wyznaniowej - 280 stron maszynopisu⁵. Do najważniejszych zagadnień omówionych w tej monografii należą posługi religijne oraz stan duchowo - moralny parafii Rzesznikowo, pastory, niższa służba kościelna, budownictwo sakralne oraz budynki szkolne, zabudowania mieszkalne i gospodarcze pastora a także szkolnictwo elementarne. Wykaz tych problemów wskazuje na charakter zdeponowanych poszytów i to nie tylko w odniesieniu do parafii w Rzesznikowie, ale również i do pozostałych parafii z tego synodu.

Poza archiwami superintendentury karlińskiej magazyn archiwalny w Kołobrzegu dysponuje jeszcze w mniejszym zakresie zespołem akt

superintendenty świdwińskiej i kołobrzeskiej. Ponadto w tym magazynie archiwalnym złożono również księgi metrykalne pochodzące z parafii ewangelickich. Pośród nich znajdują się księgi zmarłych z Kołobrzegu (1841 - 1853, 1863 - 1881, 1914 - 1929), czy z Wałcza (1912 - 1936), a także księga konfirmowanych z Kołobrzegu (1836 - 1856).

Podobnie jak to miało miejsce z katolickimi dokumentami rękopiśmiennymi znajdującymi się w archiwach parafialnych, również źródła archiwalne proveniencji ewangelickiej przechowywane są jeszcze w licznych archiwach parafialnych naszej Diecezji. Na przykład w Wierzchowie k/Szczecinka znajdują się księgi metrykalne, w Karlinie przechowywana jest księga chrztów z dawnej parafii ewangelickiej w Karścinie (z lat 1868 - 1927), oraz sporo poszytów archiwalnych odnajdujemy w Świdwinie (M. B. Nieustającej Pomocy).

Oceniając źródła archiwalne do dziejów Kościoła w XIX w. na obecnych terenach Diecezji Koszalińsko - Kołobrzeskiej należy stwierdzić, że są one rozproszone w różnych archiwach. Obecnie znajdujemy się na etapie rozpoznawania dotychczas nie udostępnionych zbiorów archiwalnych. Diecezję naszą czeka jeszcze wiele pracy nad odnajdywaniem, gromadzeniem, opracowywaniem i udostępnianiem nieznanych dokumentów rękopiśmiennych. Jest to praca na długie lata, ale jej efekty trwać będą całe wieki. Dlatego sądzimy, że po wybudowaniu Seminarium Diecezjalnego, diecezja nasza przystąpi niezwłocznie do erygowania Archiwum Diecezjalnego.

PRZYPISY

¹ Referat wygłoszono podczas inauguracji roku akademickiego WIWRu w Koszalinie, dnia 29 X 1988 r.

² L. Bończa - Bystrzycki, *Kwerenda archiwalna zbiorów kościelnych pochodzących z terenu Diecezji Koszalińsko - Kołobrzeskiej XIX - XX wieku*. „Rocznik Koszaliński 1982, nr 18, s. 117 - 122. tenże, *Organizacja archiprezbiterialna i dekanalna na Pomorzu Zachodnim w latach 1871 - 1945*, Rocznik Koszaliński, (w druku).

³ Tenże, *Stan zachowania ksiąg metrykalnych parafii katolickich Diecezji Koszalińsko - Kołobrzeskiej według stanu z dnia 8 maja 1945 r.*, „Rocznik Koszaliński 1983, nr 19, s. 154 - 161.

⁴ W. Szulist, *Archiwa parafialne powiatu bytowskiego*, „Rocznik Koszaliński” 1970, nr 6, s. 214 - 218; tenże, *Archiwa parafialne powiatu człuchowskiego*, „Rocznik Koszaliński” 1973, nr 9, s. 194 - 200; tenże, *Archiwa parafialne powiatu słupskiego*, „Rocznik Koszaliński” 1974, nr 10, s. 198 - 205.

⁵ L. Bończa - Bystrzycki, *Parafia Kościoła Ewangelickiego w Rzesznikowie na terenie powiatu Kołobrzeg - Karlino w XIX wieku*, Koszalin 1988 (maszynopis).